

Teologi som sträng vetenskap?

ANNA SJÖBERG

Anna Sjöberg är postdoktor i systematisk teologi vid Uppsala universitet.

anna.sjoberg@teol.uu.se

För en tid sedan publicerades i *Svensk Teologisk Kvartalskrift* en text om akademisk teologi och teologisk metod skriven av teologen Mårten Björk.¹ Artikeln är ovanligt rättfram och mycket gedigen i sin argumentation, men först efter en tid fick jag upp ögonen för dess exceptionella egenskaper, genom att reflektera över mina egna och andras reaktioner både före och efter publiceringen. Texten har en särskild form av generositet, som hänger samman med att Björk så klart artikulerar och argumenterar för en viss position. Han tar ställning i en fråga som både engagerat och gäckat flera generationers systematiska teologer, nämligen hur den akademiska teologins uppgift bör formuleras i dag, och i vilken närhet den bör stå till trossamfunden och kyrkorna. Det som gör texten generös ligger just i dess positionering, i att den gör sig kritiserbar. Det som de många reaktionerna på artikeln uppenbarar för mig är att den har förmågan att öppna ett nytt begreppsligt rum för en diskussion om dagens systematiska teologi som inte är undflyende, som inte duckar för svåra frågor gällande teologins vetenskaplighet, som inte försöker hålla ryggen fri eller alla dörrar öppna, som inte försöker överlista alla tänkbara invändningar innan de har formulerats. Det visar sig att det är precis vad vi behöver.

1. Mårten Björk, "Akademisk teologi som universell kunskapsform", *Svensk Teologisk Kvartalskrift* 98 (2022), 217–245, <https://doi.org/10.51619/stk.v98i3.24734>.

Texten tar avstamp i några samtida uttryck för en misstänksamhet som länge präglat relationerna mellan systematiska teologer och övriga religionsvetare. I Björks artikel kastas vi direkt in i ett meningsutbyte i tidskriften *Respons* mellan idéhistorikern Klas Grinell och religionsvetarna Göran Larsson och Simon Sorgenfrei.² Samma konflikt återkommer sedan i ny konstellation, nu med kyrkohistorikern Joel Halldorf på ena sidan och exegeterna Natalie Lantz, Petter Spjut och Ola Wikander på den andra.³ Den fråga som står i centrum är om och i vilken grad den samtida systematiska teologin än i dag är en normativ vetenskap, det vill säga bygger på och argumenterar för trosföreställningar och traditioner som inte kan verifieras utifrån ett samtida vetenskapligt perspektiv. Björks text, liksom de debatter han hänvisar till, visar med all önskvärd tydlighet att det ännu inte råder någon verklig konsensus i dessa frågor. Gränsen mellan vetenskaplighet och normativitet är fortfarande, tycks det, under förhandling. Den filosofiska och teoretiska utvecklingen efter andra världskriget, med dess kritik av den moderna vetenskapens tro på möjligheten att nå fram till en ren objektivitet, används av såväl Grinell som Halldorf för att kritisera möjligheten att alls göra någon säker rågång mellan vetenskaplighet och normativitet. Det är denna argumentationslinje som Björk vill göra upp med, och det sker på ett i mina ögon innovativt och tankeväckande sätt. I mitt bidrag till denna diskussion vill jag ta mitt avstamp i en affektiv dimension av denna konflikt, som kan hjälpa oss att få syn på några förvisso perifera men kanske inte helt oviktiga dimensioner av den diskussion Björk initierar. Längs denna väg identifierar jag även några möjliga slagsidor av Björks resonemang.

Konflikten mellan systematiska teologer och övriga religionsvetare är, menar jag, alltför komplicerad och mångfacetterad för att kunna reduceras till en ren kunskapsteoretisk angelägenhet. Mitt första möte med denna schism skedde i Lund i samband med mina grundstudier i religionsvetenskap. Med samma bildspråk som återkommer hos Halldorf förklarade man för oss att exegeterna hängde av sig sin konfession ”med rocken” när de trädde in i universitetets lokaler.⁴ En lika naivt positivistisk som patriarkal bild av universitetslivet. Det var också klart och tydligt att denna självbild

2. Klas Grinell, ”Kan religionsvetenskapen undvika att ta ställning mellan olika uttryck?”, *Respons* 6/2020, 13–15; Göran Larsson & Simon Sorgenfrei, ”Kan religionsvetenskapen undvika att ta ställning mellan olika uttryck? Göran Larsson och Simon Sorgenfrei svarar”, *Respons* 6/2020, 15–17.

3. Joel Halldorf, ”Exegetik, teologi och allegori”, *Svensk Teologisk Kvartalskrift* 94 (2018), 207–230; Natalie Lantz, Petter Spjut & Ola Wikander, ”Tillbaka till dåtiden? Om bibelvetenskapens roll och metoder: En replik till Joel Halldorf”, *Svensk Teologisk Kvartalskrift* 94 (2018), 231–244.

4. Björk, ”Akademisk teologi som universell kunskapsform”, 232; Halldorf, ”Exegetik, teologi och allegori”, 216.

var genomsyrad av stolthet, och dessutom en stolthet med en särskild udd, riktad mot de grumliga ”teologerna” som man lyckligt lämnade bakom sig på färden mot en fullfjädrat modern, vetenskaplig rationalitet, baserad på en kristallklar åtskillnad mellan det personliga och det professionella. Detta exempel är talande för en på institutionen rådande stämning, vilken jag som student lapade i mig, där företrädarna för de ämnen som mer sömlöst kunde anamma gängse vetenskapliga metoder – historiska, sociologiska, filologiska, psykologiska och så vidare – klappade sig själva på axeln och drog en lättnadens suck för att de slapp befinna sig i teologernas sits. Man kunde tro att religionsfilosoferna och teologerna delvis delade predikament, givet den filosofiska traditionens tendens till vad som ofta uppfattas som subjektivism ur ett strikt vetenskapligt perspektiv, men det var givetvis här konflikten brann som hetast. Det var i en religionsfilosofisk kontext som jag hörde yttrandet att det ”stank i korridorerna” när teologerna gick förbi, ett uttalande som säkerligen i första hand berättade om en personlig konflikt, men som likväl hämtade sitt bränsle ur det förakt som länge byggts upp mot teologin som ämne och teologerna som forskare. Det var nog, inser jag först nu när jag skriver detta, just detta förakt, och den nyfikenhet det väckte, som fick mig att välja systematisk teologi som huvudämne i stället för religionsfilosofi.

Beskrivningen ovan överraskar förmodligen ingen som vistats på en religionsvetenskaplig institution i Sverige de senaste femtio åren. Inte heller är den här typen av upptrissad rivalitet särskilt ovanlig inom universitetsvärlden, och den är inte intressant i egen rätt. Men när jag läser Björks text uppfattar jag det likväl som att den är besjälad av denna affektiva dimension, och närmare bestämt av en vilja att en gång för alla överbrygga konflikten mellan religionsvetare och teologer. Han gör det genom att åtminstone delvis ge religionsvetarna rätt i sin skepsis: ja, det blir grumligt om man försöker integrera trons eller konfessionens patos med det vetenskapliga studiet av religion, och ja, den systematiska teologin är och har varit ett stökigt ämne i detta avseende. Björks förslag på en väg framåt är därför nyktert, nästan i överkant, och han är fullkomligt klar över vad varje forskare som sökt statliga forskningsanslag också vet: att det är nödvändigt att anpassa sig efter det rådande vetenskapliga klimatet och de idéer om intersubjektiv prövbarhet som råder just nu. I klartext: att anamma vedertagna – historiska, idéhistoriska, filologiska – vetenskapliga metoder. Men textens nerv är samtidigt en helt annan. Vad det kommer an på är nämligen både att bevara och försvara teologens egenartade kompetens i en ny tid och att befria den teologi som bedrivs på statliga universitet i Sverige i dag från ett normativt ok som inte längre tjänar ämnet. Teologin har förvisso enligt Björk fortfarande en viktig

roll att spela som ”professionsteori”, det vill säga i utbildningen av präster, men universitetsteologens uppgift i denna utbildning måste likväl tydligt särskiljas från de olika trossamfundens, just på grund av ”den mångreligiösa och mångkulturella värld i vilken vår tids religiösa samfund är verksamma”.⁵

Genom att uttryckligen välja sida och överge den väg längs vilken teologin länge har vandrat – mittemellan kyrkan och akademien med diffusa gränser åt båda hållen – öppnas en nygammal potential i den teologiska forskningen som knyter den närmare till den spekulativa vetenskapsform som den under århundraden förkroppsligade. Det nya ligger i att med större emfas och precision än tidigare dra en skarp gräns mellan kyrklig och akademisk teologi, och det gamla i att åter förstå teologin som en gedigen vetenskap i en närmast klassisk mening. Den systematiska teologin som ämne har alltså mycket att vinna på att skifta utgångspunkt. Den kan bli både klokare och bredare genom att låta centrum och periferi omförhandlas med utgångspunkt i nya perspektiv, så att demonologi och panpsykism kan erhålla samma riktade intresse som tidigare kristologi eller treenighetslära. Björks val av begrepp, hämtade från den romersk-katolske teologen Paul J. Griffiths, det vill säga att teologen behöver besitta de kunskaper som krävs för att kunna analysera ”diskurs[er] om gudar och det gudomliga med tillhörande religiösa arkiv”, är illustrativt.⁶ Systematisk teologi är bara i en pragmatisk, inte essentiell mening fokuserad på den kristna traditionen; begreppet ”religiösa arkiv” sätter ord på hur vi med teologisk spetskompetens kan närma oss inte bara

de textsamlingar, byggnader, statyer, relikier, musikaliska verk, liturgier, riter och kultiska praktiker, och allt annat som utgör religioners materialitet – och som förtjänar vetenskaplig undersökning – utan även de myter, sagor och mer eller mindre diffusa tros- och livsåskådningar som kan relateras till religiösa och teologiska föreställningar, även då dessa har sekulär dräkt.⁷

Kristendomens historiska roll i vår del av världen ger den fortfarande en privilegierad ställning i det teologiska studiet när det gäller att förstå svensk, europeisk och amerikansk samtid, men det finns inget annat som binder ”teologi” till just ”kristendom”. Så tolkar jag Björks position.

Diskussionen om trons förhållande till kunskap erövrade genom det blotta förnuftet har pågått inom den kristna traditionen ända sedan kristen-

5. Björk, ”Akademisk teologi som universell kunskapsform”, 227.

6. Björk, ”Akademisk teologi som universell kunskapsform”, 234.

7. Björk, ”Akademisk teologi som universell kunskapsform”, 236.

domens födelse, och den mer specifika frågan om teologins roll och uppgift inom ramarna för ett modernt universitetsväsen ända sedan Friedrich Schleiermachers (1768–1834) tid. Björk brukar på ett innovativt sätt den stora rikedom av perspektiv som återfinns inom den kristna teologiska traditionen omkring dessa frågor, samtidigt som han förblir tydligt förankrad i den samtida, inte minst svenska diskussionen om den systematiska teologins uppgift och identitet. Det som ger texten dess särskilda udd återfinns enligt mig i den dubbla rörelse genom vilken den trots allt rätt kraftfullt polemiserar mot ”traditionell” kristen teologi så som den bedrivits vid universiteten i Europa under lång tid, samtidigt som den avvärjar diskussionen med religionsvetarna genom att visa förståelse för deras skepsis mot en luddig gräns mellan kyrklig och akademisk teologi, mellan personlig tro och vetenskaplig forskning. I det första ledet kan man se en tydlig kontinuitet med den position som Mattias Martinson förfäktat under många år, nämligen att teologin måste ta steget och bli fullt ut ”postkristen”, det vill säga lossa bandet till konfessionell kristendom och öppna universitetsämnet systematisk teologi för andra trosriktningar och fler typer av religiösa fenomen. Med den vokabulär som Björk introducerar: om den systematiska teologin genomdrivar ett konsekvent tvärumstänkande och låter kyrkorna förvalta uppgiften att ”öppna oss mot religiösa mysterier”,⁸ kan vi med en mer renodlad vetenskaplig blick lättare få syn på ännu utforskade dimensioner av världens ofattbart rika ”religiösa arkiv”. Vi kan helt enkelt bli mer kapabla och mångsidiga teologiska forskare.

Men det är också här som en tvekan uppstår, kopplad till två övergripande funderingar: Får det några retroaktiva konsekvenser att positionera sig på det här sättet? Förändrar det vår tillgång till de kristna universitetsteologer som genom historien sett det som sin främsta uppgift att ”öppna oss mot gudomliga mysterier” och manat till ”intimitet med sitt objekt”?⁹ Björk och jag diskuterade precis denna fråga efter ett samseminarium mellan systematiska teologer från Uppsala och religionshistoriker från Stockholms universitet, och jag lyfte exemplet Karl Barth (1886–1968), som vi båda har arbetat med i vår forskning. Så som jag läser Barth är det otvetydigt att hans sätt att bedriva teologi har mer att göra med att ”öppna oss mot religiösa mysterier” än med vetenskap i vår tids mening. Men snarare än en öppning i en enkel mening rör det sig om en öppning mot en stängning, eller ett öppnande mot erfarenheten av det avstånd och främlingskap som skiljer människan från Gud. Barth vill påminna teologen om att den kristna teologins objekt är Gud, som är och förblir ovetbar, och inte olika mänskliga uttryck för

8. Björk, ”Akademisk teologi som universell kunskapsform”, 232.

9. Björk, ”Akademisk teologi som universell kunskapsform”, 239.

relationen till en eller annan Gud. Detta innebar för Barth att teologin måste finna sin identitet i en produktiv antagonism gentemot vetenskapen i en viss grundläggande bemärkelse, det vill säga den vetenskap vars strävan är att införliva en så stor del av verkligheten som möjligt inom det vetbaras sfär. När han i förorden till *Der Römerbrief* söker finna ett språk för det han anser vara teologins uppgift sker det just i och genom en skarp differentiering gentemot "vetenskapliga" (historisk-kritiska) sätt att läsa Bibeln.¹⁰ Barth är än i dag en enormt inflytelserik teologisk tänkare, och det är han *genom* att den teologiska tankestrukturen tilläts ta form med utgångspunkt i ett verklighetsbegrepp som skavde mot det han uppfattade som den samtida vetenskapens, och inte *trots* det. Om vi ser Barth och andra teologer genom historien som produkter av en annan tid, där akademisk teologi fortfarande i hög grad definierades av konfessionell tillhörighet, var drar vi då gränsen för när detta är en rumsren teologi och när det inte är det? Detta blir en viktig fråga inte minst då många akademiska, kristna teologer fortfarande förstår sin uppgift som en balansgång mellan att utvidga kunskapsbasen om kristet religiöst liv enligt gängse vetenskapliga normer och att hitta fram till en gångbar kristen livsform i dagens samhälle. Måste detta enligt Björks perspektiv kategoriseras som grumlig, "normativ" teologi? Det tycks mig som om vi står inför en svårfångad dimension av den problematik som här diskuteras. Jag undrar helt enkelt vilken betydelse det får att så tydligt föreskriva *det sätt* på vilket den teologi som bedrivs på statliga universitet bör samspela med olika dominerande förståelser av hur vetenskap fungerar och hur potentiellt universell kunskap ser ut. Att enda vägen framåt är att upprätta produktiva kontaktytor mellan samtidens syn på kunskap och de religiösa och teologiska traditionernas sätt att handskas med frågor som rör verklighetens och sanningens beskaffenhet är Björk och jag nog rörande överens om. Jag tänker dock alltjämt att dessa kontaktytor även kan uppstå ur just antagonism och en redogörelse för *hur* kunskap formeras vid gränserna för det vetenskapligt verifierbara.

Detta leder mig över till den andra övergripande funderingen. Björk kritiserar på ett övertygande sätt bruket av efterkrigstidens teoribildning för att "[dekonstruera] skillnaden mellan det akademiska och kyrkliga rummet",¹¹ men jag upplever att han i samma andetag tar ställning för ett tämligen positivistiskt färgat vetenskapsbegrepp. Precis som frågan om teologins vetenskaplighet, har humanioras identitet och vetenskapliga kredibilitet dryftats i akademiska texter under ett drygt sekel. Alltjämt upplever många forskare verksamma inom fältet humaniora att infrastrukturen för

10. Karl Barth, *Gesamtausgabe: 2. Akademische Werke: Der Römerbrief*, Zürich 2010, 3–44.

11. Björk, "Akademisk teologi som universell kunskapsform", 225.

forskningsgranskning och tilldelning av forskningsmedel i så hög grad är modellerad på naturvetenskaplig forskning att den ställer sig i vägen för fri forskning och genuin vetenskaplig utveckling. En sökning på akademiska artiklar om humanioras kris ger en överskådlig mängd resultat. Så hur hänger detta ihop med Björks argumentation om akademisk teologi som universell kunskapsform? Jag, som i hög grad ägnat mig åt den kontinentala filosofiska traditionen, uppfattar denna konflikt i och genom frågan om acceptabla vetenskapliga metoder. Det tycks gå bra att använda sig av metoder *härledda* från Michel Foucault (1926–1984) och Jacques Derrida (1930–2004), men deras filosofiska grundtexter skulle inte passera en fackgranskningsprocess. För det är de alltför självsvåldiga och nyskapande. Det går bra att studera Walter Benjamins (1892–1940) – eller Barths – tänkande i enlighet med vedertagna modeller för reception, men det är betydligt svårare att förvalta och föra vidare den *form* av kunskapsproduktion som sker i detta tänkande. Vi är eniga om *att* det sker, att Benjamins texter utvidgar vår förståelse av världen, tänkandet och historien, annars skulle Benjamin inte vara så exceptionellt beforskad, men vi gör säkrast i att *beskriva* denna form snarare än att själva träda in i och föra den vidare. Vi lär oss att tänka ”om”, i enlighet med vissa textexterna kriterier, och inte ”med”. Vi lär oss vikten av att behärska hela receptionsled, för att med säkerhet veta vad som utgör ett nyskapande perspektiv, men ofta blir den uppgiften så monumental att en närkamp med texten här och nu blir till en avlägsen horisont. Vad det för mig kommer an på är här *förhållandet* mellan den vetenskapssyn som jag uppfattar det som att Björk implicit tar ställning för, och de påtagliga begränsningar som samma vetenskapssyn i mina ögon tycks ge upphov till vad gäller den forskning som anses nog ”vetenskapligt rumsren” för att bedrivas på svenska universitet i dag. Detta märks främst i just den infrastruktur som omgärdar projektansökningsförfaranden, samt delvis även fackgranskning.

Här vill jag vara extra tydlig: Björks artikel ger varken uttryck för eller försvarar explicit någon sådan snäv vetenskapssyn, snarare vill han ta sitt avstamp i en viss gängse syn på vad som kännetecknar universellt kommunicerbar kunskap för att finna en ny, potentiellt explosiv utsägelseposition för den teologi som bedrivs på universitet i dag. Men i kraft av dess fokus på hur den samtida teologin kan fattas enligt strikta vetenskapliga normer, hamnar den dissonans som jag upplever råda mellan stora delar av de teologiska och filosofiska traditionerna å ena sidan och samtidens syn på vetenskaplighet å den andra i bakgrunden. Här tror jag att det finns en viktig skillnad mellan Björks och mitt perspektiv. Björk intresserar sig i första hand för överlappningar och kontaktytor mellan teologi och naturvetenskap i deras perspektiv på *verkligheten*, medan jag reflekterar över de *formella* konsekvenserna av

ett alltför stort inflytande från naturvetenskapen i den teologiska och filosofiska forskningen. Björk återkommer flera gånger i sin text till det akademiska studiets behov av ”kritisk distans”, och en reflekterande distansering från sitt objekt tror även jag är en hörnsten i all typ av vetenskaplig forskning. Men min upplevelse är att föreställningen om vad en kritisk distansering från sitt objekt innebär har stelnat i en rigid och improduktiv form, präglad av en naturvetenskaplig kunskapssyn, där kravet att upprätta externa måttstockar och extensiva auktoritetskedjor gör utrymmet alltför snävt för en gynnsam vetenskaplig utveckling inom humaniora. Detta gäller inte Björks artikel, vars syfte jag uppfattar i direkt motsatt riktning som ett försök att finna en väg för teologin längs vilken den kan återaktualisera hela sin metafysiska och spekulativa kraft i nuet, men *genom* en mer uttrycklig dialog med dagens vetenskapsparadigm.

Om jag alltså i grund och botten sympatiserar med det jag uppfattar som det grundläggande ärendet i Björks text, vill jag likväl här reflektera över några möjliga slagsidor av hans resonemang. För att rekapitulera mitt resonemang i fyra steg: (1) Jag läser Björks text som att den har sin upprinnelse i en än i dag affektivt laddad konflikt mellan religionsvetare och teologer, och att den drivs av en vilja att tydliggöra hur man kan förstå vad en systematisk-teologisk kompetens består i och hur den kan bidra till en övergripande kunskapsproduktion på de religionsvetenskapliga institutionerna i såväl Sverige som internationellt. (2) I sin vilja att i två steg begrava stridsyxan med övriga religionsvetare och frigöra en ännu alltför outnyttjad potential för teologisk forskning, artikulerar Björk en position som i hög grad samstämmer med samtidens vetenskapliga paradig. (3) Jag förstår det djupare syftet med Björks text som att göra religion som fenomen, livsform, historia, tradition och kultur än *mer* tillgänglig för den forskande blicken, och därmed öppna snarare än stänga möjligheterna även till spekulativ teologi, utförd med vederbörlig prövande distans. Med en sådan ansats känner jag stor sympati. (4) Om jag alltså å ena sidan kan se värdet av en systematisk teologi som är mer genomskinlig och vetenskapligt rumsren, undrar jag å den andra om vi inte därmed också skriver under på en vetenskapssyn som skulle behöva kritiserats och utvidgas snarare än befästas och förstärkas.

Det finns onekligen ett behov av en klar och genomlyst diskussion av dessa frågor, och det är precis detta som Björks artikel skapar förutsättningar för, och som jag i början av min text beskrev som artikelns särskilda form av generositet. Här finns inga klara, entydiga svar, och jag lämnar nu Björks text för en avslutande reflektion över det jag uppfattar som problematiska aspekter av det samtida vetenskapliga klimatet – tankar som väcktes av Björks artikel, och där jag tror att artikelförfattaren och jag är relativt

eniga. Jag tror nämligen att det finns utrymme för en påverkan från motsatt håll, där teologisk och filosofisk kompetens skulle kunna mobiliseras för en *kritisk* diskussion av samtidens vetenskapliga kunskapsbegrepp. Det som de religiösa traditionerna – framför andra – förvaltar är just insikter och metodologiska redskap för att gestalta människans integrerade form av kunskapsutveckling, där existentiell hållning, levnadsnormer, asketiska praktiker, affekter och intellektuell precision synkront interagerar för att befrämja skapandet av ny kunskap om människa och värld.

Det finns ett stort behov i dag av att återaktualisera äldre former av kunskapsproduktion och kunskapssyn, då det nuvarande paradigmet har nått en vändpunkt där den begränsning som tidigare gav upphov till fantastiska landvinningar nu oftare låser in forskare i rigida och repetitiva system som förhindrar fri kunskapsutveckling. Om detta och angränsande teman har det skrivits flera böcker och artiklar i närtid; inte minst tänker jag på Jonna Bornemarks texter.¹² Men också en artikel av fysikern Ulf Danielsson har gjort intryck på mig: ”Den vetenskapliga utvecklingen har avstannat”.¹³ Det är alls inte säkert att Danielsson skulle acceptera den överföring av hans resonemang från sitt fält till vårt som jag nu ämnar göra, men i den inledande delen av artikeln beskriver han likväl träffande det jag uppfattar som tendensen även inom vårt område: att forskningskulturen genomsyras av en rädsla för nytänkande, en rädsla för tankar som inte kan säkras och dubbel-säkras genom redan etablerade auktoritetskedjor. Denna rädsla framträder egentligen inte så mycket i forskningsgemenskapen, kollegor emellan, utan är snarare inbyggd i de system som omgärdar ansökningsprocesser och fackgranskning.

Filosofiska och teologiska traditioner besitter en mängd intersubjektivt prövbara kunskapsformeringar som fungerar på ett annat, mer integrerat sätt än vad som föreskrivs av dagens vetenskapssyn. De baseras förvisso inte på en lika skarp gränsdragning mellan metoden som används och den kunskap som produceras, de grundar sig på en mer komplex förståelse av förhållandet mellan forskningsobjekt och forskarsubjekt, det enskilda och det allmänna, men de redovisar likväl sina egna förutsättningar och bjuder in till kritisk prövning. Våra ansöknings- och granskningssystem skulle behöva bli bättre på att hantera och bedöma *metodologiskt* mer utmanande och prövande forskningsprojekt, där den här typen av kunskapsproduktion inte

12. Jonna Bornemark, *Det omätbaras renässans: En uppgörelse med pedanternas världsherravälde*, Stockholm 2018; Jonna Bornemark, *Horisonten finns alltid kvar: Om det bortglömda omdömet*, Stockholm 2020.

13. Ulf Danielsson, ”Den vetenskapliga utvecklingen har avstannat”, *Dagens Nyheter*, 14 februari 2023, <https://www.dn.se/kultur/ulf-danielsson-den-vetenskapliga-utvecklingen-har-avstannat/>.

bara studeras och beskrivs, utan prövas på ett integrerat sätt. Jag oroar mig helt enkelt för att utvecklingen inom humaniora stänger dörren för en metodologisk komplexitet som jag tror att vi behöver mer snarare än mindre av. Samtidigt förstår jag att det finns praktiska svårigheter när det gäller implementeringen av en sådan utveckling, då samhället i stort går i en riktning där man kräver alltmer extern dokumentering för att säkerställa kvalitet, nytta och opartiskhet.

Det finns ofrånkomliga risker med att befrämja den typ av filosofiskt och teologiskt tänkande som Björk och jag har velat lyfta fram, men jag tror samtidigt att farorna med att kapitulera inför räddhågsna system som premierar ”att mest bara reproducera vad andra redan gjort” framför att ”åstadkomma revolutionerande upptäckter” är ännu större, för att citera Ulf Danielsson. De förstnämnda riskerna, som jag alltså menar att de akademiska strukturerna behöver bli bättre på att känna igen och våga ta, ligger i en tillit till det som inte går att mäta som samtiden har stora problem med att både erfara och försvara. Det är en tillit till det mänskliga tänkandets intuitiva gemenskap; att vi kan träda in i och ut ur varandras texter och tankesystem och tänka dem vidare, kritiskt och konstruktivt, utan att vid varje steg förlita oss på vad en tredje part redan har etablerat som en giltig, extern måttstock.

Ända sedan studietiden har jag en favorittext som rör frågan om vad en filosofisk reception av ett verk kräver av läsaren. Det är inledningen till en föreläsningsserie där Martin Heidegger (1889–1976) läser Immanuel Kant (1724–1804) och där han med utgångspunkt i ett citat av Kant om att läsa Platon förklarar att en filosofisk läsning förutsätter en ansats att ”förstå bättre”. Denna ”bättre förståelse” kan bara uppstå när man griper efter denna filosofis samlande idé, och i kraft av sin annorlunda position (historiskt, biografiskt och så vidare) kan undvika terminologiska misstag och just *bessere* ge uttryck för denna idé än ursprungsförfattaren. För att koppla detta mer direkt till den struktur jag med Ulf Danielsson identifierat som problematisk: ”Det hjälper inte att upprepa kantianska begrepp och satser eller att omskriva dem med andra, vi måste ta oss dithän att vi kan uttala dem *med* honom i och utifrån samma utblickspunkt [Blickstellung].”¹⁴ Tilliten till den process genom vilken en sådan läsning blir möjlig menar jag är på kraftig tillbakagång i samtiden.

Detta sätt att ”tänka med” sina föregångare har mycket svårt att göra sig gällande i dagens system för forskningsfinansiering. Knäckfrågan är metoderna. Våra ansökningssystem premierar forskning där man beskriver dessa

14. Martin Heidegger, *Phänomenologische Interpretation von Kants Kritik der reinen Vernunft*, Frankfurt 1977, 5.

tankeformer snarare än träder in i dem och talar ”utifrån samma utblickspunkt”, och i förlängningen tror jag att en avgörande mänsklig kapacitet därigenom kommer att utarmas och gå förlorad. Här uppfattar jag det som att Björk och jag är eniga, då även han på många ställen i artikeln återkommer till vikten av att kunna ”tänka med” både sina föregångare och sina forskningsobjekt, även om vi betonar detta på lite olika sätt.

Någon vill nu kanske invända att den typ av tänkande som jag har försökt beskriva ovan, med hjälp av exemplen Barth, Benjamin, Kant och Heidegger, mycket väl kan frodas utanför universitetets gränser, precis som det viktigaste kristna teologiska arbetet måste fortsätta att utföras inom kyrkorna snarare än i akademien. Min poäng är dock att det här verkligen handlar om skapandet av ny ”kunskap” och att dagens akademiska kunskapsyn är i behov av förnyelse och utvidgning för att fortsätta tjäna det syfte för vilket universitetet brukar stå som garant: främjandet av fri kunskapsutveckling. Jag vet inte hur en motoffensiv mot dagens akademiska strukturer rent konkret skulle se ut, men jag tror likväl på ett fortsatt prövande försvar för dessa kunskapsformer genom upprättandet av nya beröringspunkter med dagens dominerande kunskapsparadigm. Björks artikel är i detta avseende ett alldeles utmärkt exempel på en ansats i den riktningen. Skillnaden i våra perspektiv är snarast att jag har velat trycka på en diskontinuitet mellan samtidens syn på vetenskaplighet och den tradition i vilken vi som teologer verkar, och att en produktiv konfrontation kan hjälpa oss göra kunskapen om människan, världen, Gud och andligheten än rikare och mer komplex. ▲

SUMMARY

This article is written as a response to Mårten Björk's "Akademisk teologi som universell kunskapsform" in *Svensk Teologisk Kvartalskrift* 98 (2022). The article begins with an attempt to identify and describe what the author finds to be a unique quality of Björk's text as well as the deeper intentions of his argument. As a next step, it discusses the consequences of Björk's theological position, critically and constructively. The interpretation centres around questions regarding scientific methods, dominant notions of knowledge, and infrastructural aspects of the contemporary research milieu within the humanities.